

ARKÆOLOGISK FORUM

51 · 2024

INDHOLD · 51 · 2024

Velovervejede rekonstruktioner af de velklædte vikinger*	4
Charlotte Rimstad, Ulla Mannering, Eva Andersson Strand & Ida Demant	
Arkæologi i naturfagsundervisningen*	18
Mia Toftdal, Marie Søborg Andersson & Cecilie Borgund Hansen	
Forsøgets fremtid	32
– fra eksperiment til ny arkæologisk viden	
Henriette Syrach Lyngstrøm	
Hverdagsaktivisme i arkæologien	42
Stefanie Langaa Jensen	
Jastorf-kulturen genbesøgt:	54
Når dansk arkæologi bliver politiseret	
Thomas Cosgrove-Sonne	
Hvor blev arkæologien af i museumsreformen?	64
Claus Kjeld Jensen	

*) Peer reviewed

Hvor blev arkæologien af i museumsreformen?

Claus Kjeld Jensen

Abstract

Where did archaeology go in the process towards a new Museums Act?

The article briefly summarizes the process towards a reform of the present Museums Act. The result of the process was presented by the Minister of Culture in May 2024 and is expected to take effect on 1 January 2025.

The focus of this paper is particularly on why, despite all good intentions, the museums' many different professional tasks – including archaeology – were not given any importance in the audit?

Under stor pressedækning i den smukke gård i Kulturministeriet kunne en tydelig stolt kulturminister sammen med samtlige partier i Folketinget præsentere den længe ventede museumsreform den 9. maj 2024. For ministeren var det en stor sejr: mindst tre af hans forgængere havde enten forsøgt og fejlet eller helt opgivet at røre ved en museumsreform. Og nu stod ministeren her med "vægt-til-væg" opbakning til reformen. Samtlige partier var med i forliget, og han blev rost for godt politisk håndværk.

I dagene lige efter forliget var fokus især på reformens vindere og tabere, eller med andre ord alene på den økonomiske omfordeling, som reformen også havde som sin opgave. Nærlæsningen viste dog hurtigt, at omfordelingen var langt mindre, end

der tidligere have været lagt op til, så antallet af museer, der stod til at tabe økonomisk, var meget lille, og det blev et par andre huller i forliget, der tiltrak sig opmærksomhed. Det ene hul var de meget kortfattede begrundelser for indplaceringen af de enkelte museer i de fem grundtilskudskategorier (som faktisk bestemmer fordelingen af 70 % af de samlede tilskud), og det andet var den tilsyneladende konsekvente negligering af museernes forskellige opgaver, når det kom til tilskudsfordelingen. Blandt kritikerne af det sidste var ikke mindst de 27 museer, der har et arkæologisk ansvar.

Jeg er blevet bedt af Arkæologisk Forums redaktion om at skrive et indlæg om arkæologien og museumsreformen: "... fx hvornår arkæologien

kom ind i processen og hvorfor/hvorfor ikke der er sket ændringer i forhold til arkæologien i den nye reform. Vores formål med indlægget er at give et indblik i processen med sådan en reform, hvem sidder med ved bordet, hvad er blevet vendt, hvad er den videre proces, hvad betyder det forslag, som er kommet, i praksis – så måske en slags øjebliksbillede af hvad vi ved og hvad vi endnu ikke ved?” Det vil jeg prøve at gøre så kort som muligt.

Optakt

I december 2022 præsenterede den nye SVM-regering sit regeringsgrundlag med titlen "Ansvar for Danmark". Heri står der under kulturpolitik, at regeringen vil "reformere forældet lovgivning, rydde op i tilsandede strukturer og styrke kulturlivet i hele landet. Som en del af dette arbejde vil regeringen blandt andet gennemføre en museumsreform, der åbner for flere statsanerkendte museer og skaber en mere retfærdig og gennemsigtig fordeling af museumstilskuddene" (Regeringen 2022:51). Det kvitterede ODM for allerede inden jul, hvor vi skrev til kulturministeren, at vi så frem til en grundig proces på området, og at vi gerne stillede os til rådighed, hvis ministeren ønskede det.

I februar 2023, indkaldte kulturministeren til møde med alle de statsanerkendte museers ledere for at drøfte behovet for målet med en reform. Der var meget stort fremmøde til arrangementet i Slots- og Kulturstyrelsen, og på mødet fremlagde ODM de hovedsynspunkter, som vi havde til en reform. De var:

1. Fokusér på opgaver før midler. Lav

en analyse, der afdækker museernes væsentligste opgaver: for borgerne, for kommunerne og for staten.

2. Omfat alle museer under museumsloven, både statslige og statsanerkendte – og også dem udenfor.
3. Skærp og opdatér museernes opgavebeskrivelse. Hvilke opgaver ønsker samfundet, at museerne skal løse?
4. Bring museumsloven på omgangshøjde med nutiden.
5. Undgå et økonomisk nulsumsspil og skab et bæredygtigt museums-væsen.

Arbejdsgruppe om Museumsreform

I april 2023 blev nedsat et syv personers udvalg. ODM fik lov at udpege et medlem til udvalget (det blev undertegnede) ligesom KL udpegede et medlem og kulturministeren de øvrige fem. Udvalget fik følgende kommissorium:

1. Kortlægning af statslige og statsanerkendte museers eksisterende opgaver.
2. anbefalinger til statsanerkendte museers fremtidige opgaver og kategorisering af opgaver.
3. Beskrivelse og formulering af mulige elementer i en ny tilskudsstruktur for statsanerkendte museer, herunder kriterier for at modtage tilskud.
4. anbefalinger til mulige modeller for en reform af tilskudsstrukturen for statsanerkendte museer, inkl. konsekvensberegninger. Modellerne afvejes i f.t. en række parametre (for eksempel fleksibilitet, incitamentsstrukturer og økonomisk bæredygtighed).

Det kommissorium flugtede jo langt hen ad vejen med de ønsker, ODM havde udtrykt på forhånd. De væsentligste "mangler" var, at udvalget godt nok skulle se på både de statsanerkendte og de statslige museers opgaver, men når det kom til økonomien, så var opgaven alene rettet mod de statsanerkendte museer, og man skulle ikke se på kommunernes rolle i den forbindelse. Og endelig at de nye modeller skulle kunne fungere indenfor "den eksisterende økonomiske ramme" – altså være et nulsumsspil.

Fra april til oktober afholdt udvalget en lang række møder med forskellige dagsordener, dels om museernes opgaver og forskellighed, de forskellige museumsloves rammer for museumsdrift gennem tiden, dels om museernes forskellige økonomi og til sidst om forskellige regnemodeller, der kunne bruges til at skabe en mere transparent og dynamisk fordeling af midlerne.

I forbindelse med udvalgets arbejde blev naturligvis også arkæologien drøftet som en af mange opgaver, som museer løser for Staten. Udvalget præsenterede sin rapport den 9. november 2023, og den omfattede på sine 127 sider både en kortlægning af museernes nuværende opgaver, forslag til forenkling af disse, bud på klare krav til nye museers statsanerkendelse (og samtidig mulighed for fratagelse af denne statsanerkendelse) og endelig nogle modeller for, hvordan statens tilskud til museerne fremover kunne fordeles (Arbejdsgruppe om Museumsreform 2023).

Det blev naturligt nok det sidste, debatten især kom til at dreje sig om i de næste uger og måneder. For ar-

bejdsgruppens oplæg til omfordeling var drastisk: man foreslog, at tilskuddene fremover skulle deles i to dele: et grundtilskud, der var ens for alle, og desuden en række "incitamentstilskud", der var variable og afhængige af museernes præstationer i forhold til forskning, besøgstal og evne til at generere omsætning. Da der desuden var lagt op til, at de incitamentsbestemte tilskud skulle udgøre 2/3 af det samlede tilskud og i de meget foreløbige regnemodeller var lagt op til få, men dermed store og voldsomme trin i systemet (som ville tilgodese dem, der havde leveret allerhøjest på de tre parametre), så betød de fremlagte regnestykker reelt meget store omfordelinger, der naturligt måtte medføre kritik.

Museernes opgaver

ODM var hurtigt ude med synspunkter på den fremlagte rapport. Dels roste vi rapporten for sit fokus på museernes opgaver og forslagene til en forenkling af disse, dels angreb vi rapporten for netop at fejle i sammenhængen mellem opgaver og tilskud. For mens selve rapportteksten gjorde meget ud af de mange forskellige opgaver, som museerne løser og skal løse, så var de fremlagte forslag til fordelingsmodeller helt uden sammenhæng med opgaverne. I rapporten var det understreget, at de fremlagte modeller kun var eksempler, og at der ville blive udviklet andre.

ODM foreslog derfor, at man med fordel kunne holde fast i museernes grundtilskud, men dertil burde lægge variable opgavetilskud, som netop gjorde det tydeligt, at museerne løser forskellige opgaver for staten. Oven i disse to elementer kunne man så lægge

de beskrevne incitamentstilskud, men disse burde i sagens natur dels udgøre en mindre andel af de samlede tilskud, dels være lineært fordelt på alle museer (rapporten lagde op til, at det kun var halvdelen af museerne, der skulle have andel i incitamentstilskuddene).

Samtidig med ODMs arbejde for at få opgaverne ind i reformen forsøgte en række museer med arkæologisk ansvar at udarbejde forskellige modeller for, hvordan et opgavetilskud for varetagelsen af den arkæologiske virksomhed kunne beregnes. Der var en del uenighed mellem de arkæologiske museer, om hvordan man bedst kunne lave den beregning (det ER ikke nemt at lave modeller, der tilgodeser alle forskellene), men der var stor enighed om i det mindste at foreslå et grundtilskud for at løfte det arkæologiske ansvar.

Alle de mange forslag blev afleveret til både kulturminister og kulturordførere i Folketinget, ligesom mange enkeltmuseer naturligvis brugte de samme kanaler for at kæmpe deres egen sag frem mod et politisk forlig. Og da så forliget kom i maj 2024 var der, som nævnt ovenfor, absolut ikke blevet lyttet til præcis disse ønsker om at skabe en bedre sammenhæng mellem opgaver og tilskud. Man kan spørge sig selv, hvorfor det ikke lod sig gøre hverken i udvalgets rapport eller i den efterfølgende politiske behandling?

Men spørgsmålet er vel egentlig, hvorfor reformen ikke kom til at forholde sig tættere til museernes forskellige opgaver, sådan som blandt andre ODM havde ønsket? Mit gæt er, at det blev for kompliceret at håndtere en økonomisk vurdering af et arkæologisk ansvar over for et nyere tids ansvar og igen

over for et naturhistorisk eller et kunsthistorisk ansvar. At det ER kompliceret at beløbssætte de forskellige opgaver på en transparent og "retfærdig" måde blev jo allerede erkendt af udvalget, der skrev rapporten (og som opgav at løse opgaven) og af de arkæologiske museer i fællesskab (der havde svært ved at finde en retfærdig model for arkæologien). Men oven i at opgaven var svær, gemmer sig nok yderligere en sandhed til at forstå reformens resultat: Reelt havde politikerne nok ikke lyst til at lave de helt store omfordelinger. Ikke fordi de ikke ville give nogen mere – men fordi de helst ikke ville reducere alt for meget i nogen museers tilskud. Det er formodentlig den egentlige motivation for opfindelsen af begrebet "samlingens betydning", som en "målestok" for en indplacering af museerne på fem grundtilskudstrin. I hvert fald er det påfaldende, at der er en meget tæt sammenhæng mellem hvad museerne fik tidligere i statstilskud, og hvor de er havnet på trinene 1-5.

Bortset fra at "samlingens betydning" er virkelig svær at kvantificere (hvilket også gør det svært at klage over en indplacering), så kan man nu fra statslig side behændigt hævde, at museerne fremover både belønnes for deres samlingsvaretagelse (i grundtilskuddet) og for deres forskning og formidling (i incitamentstilskuddene), hvorved alle tre hovedopgaver, som alle museer løser, er afspejlet i deres statslige tilskud. Problemet ved denne logik er bare, at man dermed kun forholder sig til de opgaver, som alle museer har og netop ikke til de opgaver, som er forskellige mellem museerne.

Hvad sker der så med arkæologien?

Men for at svare på de spørgsmål, jeg blev stillet af Arkæologisk Forums redaktion, så følgende: Arkæologien blev naturligvis vendt og anerkendt som en af de opgaver museer løser i forbindelse med udarbejdelsen af rapporten i 2023. Men da hverken rapporten eller efterfølgende lovforslaget fra maj 2024 tilgodeser konkrete opgaver som tilskudsparametre, så er det arkæologiske ansvar hverken belønnet med tilskud eller udsat for ændringer. Derfor betyder den vedtagne museumsreform ikke umiddelbart forandringer i den arkæologiske praksis. Arkæologien er fremover – ligesom den hidtil har været – en opgave, der varetages af 27 museer, og det er en opgave, som museerne forventes at løse indenfor det grundtilskud, de nu modtager. Præcis som de også tidligere løste den opgave uden at blive særskilt honoreret herfor.

Det har fået nogle museer til at udtrykke tvivl om, hvorvidt de fremover vil påtage sig det arkæologiske ansvar. Det er naturligvis en overvejelse, det enkelte museum må gøre sig selv. Jeg tvivler på, at der fra statslig side vil være utilfredshed med, om nogle museer ønsker at afvikle sit ansvar. Mit gæt er, at der nok vil være nabomuseer, der vil overtage det, hvorfor Staten næppe får større problemer af den grund. Jeg hører også nogle udtrykke, at når nu forskningen fylder så lidt, og de generelle krav er så små, så behøver museerne ikke længere forske. Men ligesom museerne ikke tidligere blev honoreret særskilt for at løfte det arkæologiske ansvar, er de heller ikke tidligere blevet honoreret særskilt for at bedrive forskning.

At mange museer havde forventet

mere og måske især større omfordeling af midlerne og bedre sammenhæng mellem opgaver og tilskud, forstår jeg til fulde. Og at mange af disse museer har arkæologisk ansvar, er indlysende. At de er skuffede, forstår jeg også godt. Men når skuffelsen har lagt sig, så tror jeg, det er vigtigt, at de museer, der har et arkæologisk ansvar, gør op med sig selv, om de ønsker dette ansvar i forventning om en indtægt, eller om de ønsker det, fordi de gerne vil løfte en del af den samlede arkæologiske virksomhed og dermed både tage vare på den del af kulturarven og vinde ny viden til deres museum? Hvis det er det sidste, der er incitamentet, så bør man naturligvis også tage sin forskningsopgave præcis så alvorligt, som man gjorde under den tidligere lov.

Referencer

Arbejdsgruppe om Museumsreform 2023: *Anbefalinger til en reform af statsanerkendte museers opgaver og tilskud*. Kulturministeriet, København.

Regeringen 2022: *Ansvar for Danmark. Det politiske grundlag for Danmarks regering*. Statsministeriet, København.

Forfatteroplysninger:

Claus Kjeld Jensen, forperson for Organisationen Danske Museer og direktør for Vardemuseerne.
Forfatteren kan kontaktes på:
ckj@vardemuseerne.dk

ARKÆOLOGISK FORUM

Redaktion

Anna Beck (ansvarshavende redaktør)

Jette Rostock

Kamilla Ramsøe Majland

Mette Palm

Ole Thirup Kastholm

Signe Lüttau Pedersen

Stefanie Langaa Jensen

Line Lerke

Louise Søndergaard

© Forfatterne og Arkæologisk Forum

Artikler, indlæg og billeder må ikke gengives i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen eller forfatterne.

Skriv til Arkæologisk Forum

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag.

Kontakt redaktion@archaeology.dk

Peer review

Artikler, som indeholder forskningsbidrag, bliver som udgangspunkt peer reviewed.

Abonnement

Oplysninger om abonnement eller medlemskab af FaF findes på

www.archaeology.dk

Forsideillustration

Billederne stammer fra dette nummer side 20 og side 49

Udgiver

Arkæologisk Forum udgives af FaF –

Foreningen af Fagarkæologer

Grafisk tilrettelægning

Bente Stensen Christensen

Tryk

Stibo Complete

Oplag 210 stk.

ISSN 1399-5545

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift, der har til formål at bidrage aktivt til fagets udvikling og fremtid ved at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt.

Arkæologisk Forum ønsker at etablere et sted og en kontekst, hvor faglige diskussioner kan finde sted.

I hvert nummer vil læseren blive mødt af en bred vifte af artikler – en mosaik, hvor delene tilsammen danner et aktuelt og mangfoldigt billede af videnskaben arkæologi, og hvor fagets dynamiske samspil med andre videnskaber, det politiske rum og det omgivende samfund træder klart frem.

Arkæologisk Forum udgives af Foreningen af Fagarkæologer, og henvender sig naturligvis til foreningens medlemmer, men også enhver anden, der interesserer sig for arkæologien samt dens rolle og vilkår i verden i dag.